

PRESSEMEDDELELSE

Ny forskning om herregårdenes tjenestefolk

Ny forskning viser, at landboreformernes bondefrigørelse ikke omfattede landarbejdere og tjenestefolk. Resultaterne af et større forskningsprojekt baseret på retssager mod herregårdenes ansatte fra 1800-tallet er netop publiceret.

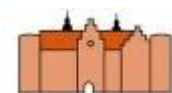
Med forskningsprojektet "Uligheden for retten" har Dansk Center for Herregårdsforskning gravet dybt i arkiverne for at kaste lys over vilkårene for tjenestefolk og landarbejdere på 1800-tallets herregårde og proprietærgårde. Projektet er udført af historiker og ph.d. Dorte Kook Lyngholm, der har gennemgået en lang række retssager fra østjyske politiretter om konflikter mellem godsejere og deres folk.

Projektets resultater er netop blevet publiceret i en omfattende artikel, der blandt andet lader læseren komme helt tæt på en række af disse retssager. *"Man kan for eksempel læse om karlen Søren Dahl, der i 1832 sagsøgte mejeriforpagter Bræmer fra herregården Stenalt, da han havde fået prygl med en stok. Karlen fik dog ikke medhold ved retten, da han ikke var i stand til at "paavise Saar, sønderslaaede Lemmer eller kunne bevise at han havde taget Skade på Helbred". Herredsfogeden konklusion var, at grænserne for den tilladte revselsesret ikke var overskredet, og forpagteren blev derfor frikendt",* fortæller Dorte Kook Lyngholm.

Ulydigheden som gummiparagraf

Projektet er baseret på det originale kildemateriale fra politiretterne i de østjyske herreder Rougsø, Sønderhald og Øster Lisbjerg. Undersøgelsen omhandler ikke alene revselsesretten men flere af de områder, hvor godsejerne tidligere havde haft udstrakt ret til selvstændigt at sanktionere og afstraffe deres undergivne.

"Ved gennemgangen af de mange retsakter kunne jeg konstatere, at et meget centralt element i hovedparten af retssagerne var spørgsmålet om

DANSK CENTER FOR
HERREGÅRDSFORSKNING

Randersvej 2
8963 Auning
Danmark

T +45 8648 3001
F + 45 8648 3181
dch@gammelestrup.dk
www.gammelestrup.dk

ulydighed. Siden Danske Lov fra 1683 var det forbudt for tjenestefolk og landarbejdere at udvise ulydighed mod deres godsejere og deres stedfortrædere. Men ingen steder i lovgivningen blev der givet nærmere retningslinjer for, præcis hvad der mentes med denne ulydighed. Efter min opfattelse viser retssagerne det tydelige mønster, at dette lovfæstede krav om lydighed i mange tilfælde fungerede som en form for gummiparagraf, der blev brugt til at få dømt over en ansat, der i et eller andet omfang var raget uklar med godsejeren”, udtaler Dorte Kook Lyngholm.

Uligheden for retten

Det var forskningen i 1700-tallets retsvæsen på godser og herregårde, der var en del af inspirationskilden til forskningsprojektet. *”På et tidspunkt gik det op for mig, at den såkaldte bondefrigørelse, der i slutningen af 1700-tallet var et af de store landboreformers væsentligste resultater, slet ikke gjaldt den del af landbefolkningen, der indgik i et tjenesteforhold. Heller ikke Grundloven i 1849 ændrede synderligt på dette, da tjenestefolkene allerede få år senere blev underlagt den såkaldte Tyendelov fra 1854. Tjenestefolk og landarbejdere var med andre ord underlagt en særlovgivning, der helt frem til 1921 gav deres husbond myndighed over dem. Det var denne særlovgivnings anvendelse jeg satte mig for at undersøge”,* forklarer Dorte Kook Lyngholm.

Et af projektets væsentligste konklusioner er, at domstolenes fortolkning af denne lovgivning i meget overvejende grad var i godsejernes favør. Med lovgivningens forbud mod de ansattes ulydighed som udgangspunkt værnede 1800-tallets domstole om de sidste rester af den traditionelle lovfæstede ulighed mellem godsejerne og lokalbefolkningen i landdistrikterne.

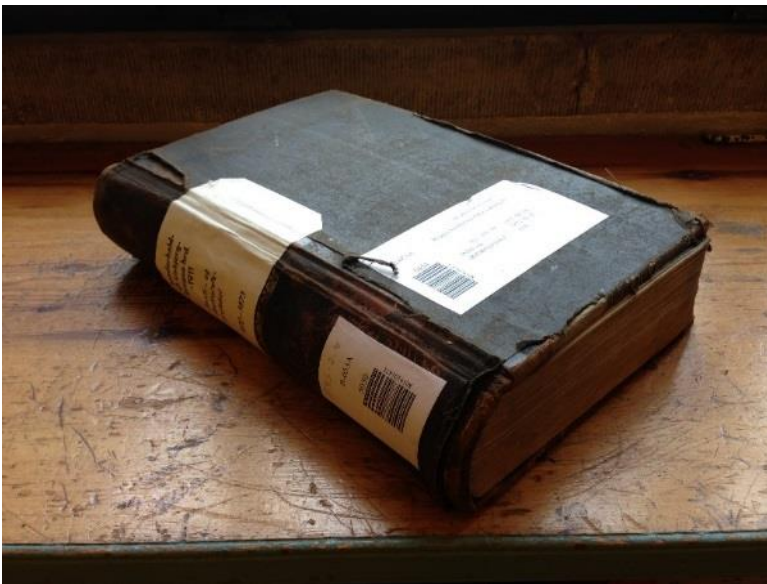
Projektets resultater er publiceret i artiklen ”Pligten til lydighed. Tjenestefolk og landarbejders retsstilling på danske herregårde i 1800-tallet” i *Temp – tidsskrift for historie* nr. 13, s. 27-59, udg. af Nyt Selskab for Historie, december 2016. Som et led i projektet er tidligere udgivet ”Tyendes retsstilling 1683-1921” på www.danmarkshistorien.dk; og ”Når herregårdenes tjenestepiger kom i ulykkelige omstændigheder” i *Herregårdshistorie* 8, s. 22-31, udg. af Gammel Estrup – Herregårdsmuseet 2013. Projektet blev støttet økonomisk af Kulturstyrelsen.

Yderligere oplysninger kan fås ved henvendelse til Dorte Kook Lyngholm på 8648 3001 eller dkl@gammelestrup.dk

De bedste hilsner fra
Dansk Center for Herregårdsforskning

*Folkeholdet på Gammel Estrup omkring 1920. Helt frem til dette tidspunkt var tjenestefolk og landarbejdere på både herregårde og bondegårde underlagt en særlovgivning, der gav deres husbond udstrakt myndighed over dem.
Foto: Gammel Estrup - Herregårdsmuseet*

*Projektet er baseret på de originale håndskrevne protokoller fra politiretten i Rougsø, Sønderhald og Øster Lisbjerg Herreder, der nu opbevares i Rigsarkivet, Viborg. Retsakterne er blandt de få efterladte skriftlige kilder, der kan bidrage til at kaste lys over vilkårene for 1800-tallets landarbejdere og tjenestefolk.
Foto: Dorte Kook Lyngholm*

*Vosnæsgård er en af de mange herregårde, hvis navn dukkede op under arbejdet med arkiverne fra politiretten. En af de mere spektakulære sager i undersøgelsen omhandler 5 malkepiger, der i 1870 blev idømt fængsel på vand og brød for at have kastet med komøg og tævet mejeribestyreren på Vosnæsgård med deres malkeskamler.
Foto: Bent Olsen*

Fakta om Gammel Estrup - Herregårdsmuseet

- Efter mere end 600 år i samme families eje blev herregården i 1926 solgt, og Gammel Estrup - Jyllands Herregårdsmuseum blev oprettet i Gammel Estrups hovedbygning i 1930.
- Museet hedder i dag Gammel Estrup - Herregårdsmuseet og er en selvejende institution.
- Museets opgave er at bevare herregårdshovedbygningen på Gammel Estrup med dens oprindelige udsmykning gennem tiderne og anvende en passende del af den til en samling, der viser herregårdskulturen, især i Jylland, i størst muligt omfang ved Gammel Estrups eget gamle inventar. Museet kan perspektivere sit ansvarsområde nationalt og internationalt. Denne samling skal være tilgængelig for offentligheden og til rådighed for forskningen.
- Gammel Estrup – Herregårdsmuseet beskæftiger sig i det daglige med de danske herregårde og alt hvad dertil hører af indretningskultur, malerkunst, møbler, herskab og tjenestefolk, iskældre, alléer, skove, marker og kulturlandskab mm.
- Gammel Estrup er hjemsted for Dansk Center for Herregårdsforskning, som drives i et samarbejde mellem Gammel Estrup – Herregårdsmuseet, Aarhus Universitet, Nationalmuseet og Arkitektskolen Aarhus.
- Museets største formidlingsaktiviteter er 1700-talsdage i juni måned og juleaktiviteter i forbindelse med udstillingen *Jul for herskab og tjenestefolk*.
- Gennemsnitligt er besøgstallet på 100.000 om året, heraf ca. 5.000 fra udlandet.
- Der er åbent hele året bortset fra 24. december-31. januar samt mandage i vinterperioden.
- Gammel Estrup – Herregårdsmuseets Netværk blev stiftet i 2006 og har 80 medlemmer, der yder en frivillig indsats i forbindelse med museets mange, årlige formidlingsaktiviteter.
- Personalet består af 15-20 personer, der har deres daglige gang på museet, heraf er 4 faguddannede akademikere fordelt på 1 direktør, 2 museumsinspektører og 1 faglig sekretær på Dansk Center for Herregårdsforskning.
- Museumsdirektør Britta Andersen har ansvaret for den daglige ledelse.
- For mere information tjek www.gammelestrup.dk eller kontakt museet på Tel 8648 3001 eller post@gammelestrup.dk.

Fakta om Dansk Center for Herregårdsforskning

- Dansk Center for Herregårdsforskning er et samarbejde mellem Aarhus Universitet, Nationalmuseet, Arkitektskolen Aarhus og Gammel Estrup – Herregårdsmuseet.
- Centeret blev oprettet i 2004 og arbejder for at koordinere og styrke forskningen inden for herregårdskultur samt gennem formidling og publicering at synliggøre herregårde og deres rolle for derigennem at bidrage til at nuancere opfattelsen af den danske herregård.
- Centerets drift og forskning støttes af en lang række fonde og sponsorer. Siden 2004 er omkring 18 mio. kr. strømmet gennem centeret, hvoraf hovedparten kom fra private fonde.
- Centerets målsætning er at bidrage med samfundsrelevant forskning i og formidling af de danske herregårdes kulturhistorie.
- www.herregaardsforskning.dk